

Intervju med Alma och Anders Ström f. 1898 resp. 1896.

Alma Ström, född Andersson, är född år 1898 i Moräng, där hennes fader Jonas Petter Andersson var kolare. Modern var Margareta Elisabet Andersson. Fru Ströms farfader hette Stockhaus men av någon anledning tog sonen ej hans namn. Nu har en del av släkten återtagit namnet Stockhaus. Familjen bodde i Moräng till ~~1900~~ ~~1901~~ fru Ström var 6-7 år och skulle börja skolan. Man flyttade då till Frisbo, till gården Pellas. Det var då varannandagsskola. Fru Ström fick tidigt börja hjälpa till hemma, speciellt med att passa sina båda mindre syskon. Hon förblev i hemmet till dess hon gifte sig 1918. Föräldrarna var baptister varför fru Ström ej är konfirmerad. Baptisterna och IOGT hade gemensam lokal i Frisbo. Var vinter bodde en predikant där och höll möten med medlemmarna. Fru Ströms föräldrar var de sista i församlingen. Varken fru eller herr Ström har varit med i någon religiös eller annan förening.

Anders Ström är född 1896 i Frisbo, där hans fader Anders Olof Ström var kolare. Modern hette Johanna Nordkvist, var från Norrbo, dog 35-årig år 1915 i lunginflammation. För att få henne till lasarettet i Hudiksvall minns herr Ström hur de ~~först~~ först bar henne en bit, sedan kördes hon med häst och vagn till Moviken. Därifrån med pråm till Näsvisken och därifrån med tåg till staden! Hon efterlämnade 8 barn: 5 pojkar och 3 flickor. Barnen hade alltid varit vana vid att klara sig själva. Ström konfirmerades i Bjuråker där han var inneboende i en familj tillsammans med flera andra ungdomar. Flickorna sov på övre botten, pojkarna nerpå. Frun i huset "passade" dem. De hade mycket roligt. Var inackorderade i maten, föräldrarna fick betala för maten. Detta var 1911. Ström tog därefter plats hos en bonde i Bergsjö och "tjänste dräng". Han avlönades med 20:- i månaden och fick då mat. Arbetet bestod mest av timmerkörning. 1916 gjorde Ström militärtjänsten i Östersund och gifte sig 1918. Han arbetade då som skogsarbetare åt bolaget och fortsatte med detta arbete tills han på 1940-talet tog över svärföräldrarnas gård i Frisbo. Som skogsarbetare bodde han och frun i en stuga för 2 familjer, vardera hade ett rum och kök. Hyran var fri. Ved fick man taga så mycket man ville.

Arbetet i skogen fortgick vinter som sommar. Ibland var arbetet beläget på platser varifrån herr Ström nådde hem var kväll men ofta låg det så till att han endast kom hem till helgerna. I sådana fall ordnade bolaget med kojor åt arbetarna: gamla bakstugor etc eller lät uppföra kojor. Tidigare var dessa utrustade med eldpall mitt på golvet samt träslafar runt väggarna. Sängkläderna bestod av råghalmsmadrass samt fällar. Till lyse fotogenlampor. Man kunde bo upp till 6 personer tillsammans. Kvällarna fördrevs med prat, kortspel och läsning. Man tvättade sig alltid var kväll och bytte kläder. Fru Ström lagade mat för en vecka i taget åt maken och denna var bara att värma. Själv lagade han dock kolbullar samt kokade päror. Till frukost åt han vanligen pölsa, till middag koäbulle och på kvällen t.ex. potatis och sill. Kaffe drack man då och då och hade med sig som mellanmål om man inte nådde kolan på middagen. På senare tid var kojorna bättre utrustade, så t.ex. fanns ofta värme så att kläderna kunde torkas, men å andra sidan fanns då bilar så att man kunde ta sig hem var kväll. I kojorna bodde både huggare och körare. En körare hade vanligen en huggare till hjälp. Ström har vanligen varit huggare men även kört en del. Huggarnas verktyg i arbetet var: bågsåg, yxa, timmersvans och barkjärn. Körarna brukade tidigare en timmerkälke till körningen, senare behövdes bara en släpkälke att släpa fram timret till bilarna. Arbetet i skogen har utvecklats snabbt och det är "mycket lättsammare nu för dom", anser Ström. Skogsarbetet var ej så lönsamt. Man kunde tjäna ungefär lika mycket som smederna på Strömoacka men hade ej lika fast inkomst som dessa ty då det var "styggvär" stannade skogsarbetarna hemma och tjänade följaktligen heller ingenting medan då t.ex. smederna alltid kunde arbeta. Lönen utbetalades en gång i månaden. Skogsarbetarna hade bara i undantagsfall kor, de kallades "lösarbetare" eftersom de inte hade någon jord. På 1940-talet tåg Ströms över arrendegården Pellas i Frisbo. Den bestod av 12 tunnland jord och man hade 5-6 kor, häst, gris får och höns. Gården utvidgades senare till 20 tunnland. I arrende betalade Ströms 150:-, men denna summa höjdes sedan huset moderniserat. Dessutom skulle man kola minst 80 stigar var vinter, betalningen varierade beroende på terrängens beskaffenhet etc. Det ålåg bolaget att underhålla byggnaderna vid sina arrendegårdar. Smärre reparationer utförde man vanligen själv men fick då virke el.dyl. Även målning och tepet-

sering utförde Ström själv. Man skulle säga till på kontoret för att få reparerat, tidigare var det si och så med resultatet.

Vår och sommar skötte arrendatorerna sina jordbruk, vintertid körde de timmer eller kol åt bolaget och på hösarna skulle de kola. Vanligen lejde bolaget folk att köra kol men man kunde själv göra det om man ville.

Milorna "kördes in" på sommaren och gjordes i ordning. Själva kolningen försiggick 1-1½ månad före jul. Till en mila på 14-15 famnar gick det åt 400-500 res virke. Milan skulle då ge 35-40 stigar koä. Granved lämpade sig bäst till kolning men även björk och annan lövved kunde användas. Veden var kortare förr men blev senare i samma storleksordning som massaved. Den användes obarkad. Då milan skulle uppföras restes först "kungen" i mitten. Den hade skårar på tre ställen och hängdes upp, stöttad av tre trän. Därefter ställdes veden i varv runt kungen med tjockändan ned. I bland vände man dock på veden, ty milan fick inte slutta för mycket. "Kullen" på milan skulle så huggas jämn. Sedan högg man granris, vilken lades i varv nerifrån runt hela kullen med den avhuggna kvisten uppåt. Slutligen skulle milan stybbas. Stybben tog man från en gammal kolbotten och skottade upp en ring i marken runt milan. För att få stybb på väggarna satte man upp 2 block runt densamma. Uppe på milan skulle stybben ligga lika tjock som ett skyffelblad, vilket motsvarar ca en fot.

När milan skulle tändas stoppade man småved i ett fyrkantigt hål mitt uppe på milan. Man eldade sedan i ett par timmar och täppte så till hålet med granris och stybb. Då pyste det rök ur de "rymminger" (draghål), 8-10 st, som man gjort med spett runt milans fot. Under kolningen kände kolaren med ett spett om allt gick bra, dvs att det kolade jämnt över hela milan. Det kunde hända att delar av milan brann för fort och då fick man "brand" i stället för kol. Dessa kolades om i en liten mila efteråt. Kolaren gjorde en trappa av en timmerstock i vilken han gjort trappsteg eller byggde en stege. På denna kunde han ta sig upp till kullen. Med en stor träklubba slog han i milan för att känna sig för - Ström berättar om en pojke som sprang upp på milan utan denna säkerhetsåtgärd: han föll ner i milan och avled senare av brännskadorna.

Den nytända milan skulle ses om varannan timma de första dyggen. Vanligen hade kolaren flera milor att vakta och detta var ett hårt arbete, till vilket man ibland lejde hjälp. När milan

var ordentligt tänd räckte det att se till den några gånger per dygn. En mila på t.ex. 14 famnar var färdig att riva efter ca 14-15 dygn. Först skulle milan då rensas med en hacka. Dagen därefter tog man "utrivskroken" och började riva ut all kol i en ring runt milan. Kolen var varm och glödde ofta och man slog vatten på kolen så att det inte skulle börja brinna. Hade man inte vatten eller snö att tina var det illa. Till utrivningen lejde man hjälp och var ca 3 stycken. Kolen revs ut på en dag och vaktades sedan i 3-4 dygn. Om kolen lades på en pissmyrstack kunde den börja brinna efter flera veckor! Detta vet Ström exempel på! Första natten "sov" kolaren mitt i ringen av kol, de närmaste dygnen såg man till kolen var 2:a-3:e timme.

Kolarkojan byggde kolaren av vanlig kolved men han grävde en grop i marken för att slippa bygga så högt. Kojan fick 2 långsidor, på gavlarna byggdes en spis, uppmurad av gråsten, samt en dörr som lyftes av vid begagnandet. Dörren var så liten att man kröp in i kojans. På långväggarna hade man britsar. En trebent kaffepanna stod på elden. Kolaren bodde i sin koja under hela kolningen men kunde kanske gå hem några timmar då och då. Under kolningen sov Ström bara 2 timmar i taget. Var mycket rädd för att sova över. Han berättar att han var nervös under hela kolningen för att allt skulle gå bra. En gång har han blivit "väckt" av en röst som ropade på honom. Då han tittade ut såg han att milan brann! Det hela var dock inte allvarligt. Ström tror att han drömt om detta, men verkar inte helt säker... De gamla talade ofta om att de blev väckta på detta sätt vid milorna. Nattetid hade kolaren en fotogenlykta att lysa sig med - om det ej var fullmåne.

Kolaren fick mat med sig hemifrån för en vecka i taget: pölsa, blodkaka att värma. Kokade själv pärer eller kornmjölsgröt samt mycket kaffe. Till utrivningen hann han inte laga mat utan den fick bäras hemifrån. Fru Ström berättar att hon som liten fick gå till sin fader vid utrivningen och stanna de dagarna för att laga hans mat. Då Ström kolade var emellertid barnen små, så han måste klara sig själv.

Kolaren använde samma kläder under hela kolningen och var aldrig ur dem. Då han kom hem lades dessa kläder undan, togs fram till våren för att tvättas.

Ström tog sig hem till slätten etc, högg annars kolved. Fru Ström gjorde ost, mejsör och andra.

Tvätt skötte fru Ström i en stor murpenna ute vid bäcken i Pellas. Hon köpte såpa och lutpulver men minns att hennes mamma själv kokade såpa av asklut och fårtalg. Fru Ström skötte själv djuren på Pellas, herr Ström hjälpte till genom att ta fram hö samt mocka. Fären klipptes vår och höst, ullen skickades bort och i stället fick hon bobiner att spinna av. Fru Ström har även kardat ull. Det var vanligt att sy kläder av plockväv: strumpor skickades bort och man fick garn tillbaka vilket användes som inslag i en väv med bomullsgarn till ränning. Plockväven användes mycket till arbetskläder men hade den nackdelen att snö fastnade i garnet, dessa kläder gick inte att ha i skogen vintertid. Två år odlade Ströms eget lin. Fru Ströms moder odlade alltid lin och lejde två kvinnor att behandla det vid vattenskäkten som fanns i Frisbo. Senare skickades linet bort för att beredas i Forsa; då fanns inte skäkten kvar. Fru Ström har vävt ganska mycket handdukar, örngott etc men aldrig klädestyg el.dyl. Hon har också stickat många täcken. I jordbruket hjälpte hon alltid till med att hässa hö och säd. Ströms lejde hjälp 4-5 dagar i slåttern men klarade eljest jordbruket själva. I Frisbo brukade arrendatorerna "göra byte", dvs hjälpa varandra. Detta gällde främst tröskning och vedkapning men även självbindaren. Kvinnorna bytte aldrig hjälp.

I fru Ströms barndomshem åt man 4 lagade mål om dagen: frukost kl 8, middag kl 12, potatis och sill kl 5 samt kornmjölsgröt och långmjölk på kvällen. Själva åt Ströms 3 gånger dagligen: frukost bestående av pölsa, blodkaka, gröt etc, till middag kött och potatis, under slåttern speciellt kraftig mat, samt på kvällen smörgås, stekt potatis etc. Kvällsmålet åt karlarna själva, då var fru Ström i ladugården. Till smörgåsen åts ofta rörost. Denna kokades av mjölk och ostlöpe. Annan vanlig mat var risgrynskaka, klimpvälling, kams. Ströms hade inga grönsaksland: arbetet med dem lönade sig inte och man hann aldrig sköta landen på sommaren i slåttertids etc. De gjorde inte smör själva ty mjölk bilen hämtade all mjölk till mejeri. En del oskummad mjölk tog man hem till kalvarna. Lingon plockades alltid till husbehov men annan bärplockning hann man ej med.

En sommar hade Ströms sina egna kor samt en del andras på en fäbodvall i Stormyra. De fick 12:- för var ko de skötte. Herr Ström tog sig hem till slåttern etc, högg annars kolved. Fru Ström gjorde ost, messmör och smör.

Ströms hade inte fri läkarvård. I Frisbo fanns en "privat" barnmorska. Den "riktiga" bodde långt bort och brukade aldrig hinna fram.

Fru Ström har aldrig varit mycket för att roa sig, inte heller i ungdomen. Delvis berodde detta på föräldrarnas religiösa ställning. I Frisbo fanns en dansbana och där fanns också IOGT som brukade ordna basarer. Herr Ström minns från ungdomstiden att han brukade gå eller cykla till Lengsjö och Skärås till dans. Mycket ofta sommartid sökte sig pojkarna upp till fäbodvallarna för att hälsa på jäntorna där: Nyvallen, Nipavallen, FagernäsvalLEN var de vanligaste.

Folk från olika byar och samhällen blev ofta osams, mycket beroende på sprit. Det kunde då gärna bli slagsmål. Frisboborna hade mest kontakt med folket i Strömbacka, som ju bodde närmast. Var midsommar firades där. Där fanns också en affär som förde mer varor än den i Frisbo. Avlöningen hämtades i Strömbacka var månad. Genom körningarna kom herr Ström ofta till både Strömbacka och Moviken. Kol som inte var helt kolade kunde användas i masugnen. Annars var Ströms ytterst sällan i Moviken. I Strömbacka kände herr Ström flera personer än sin hustru. Det var litet isolerat att bo i Frisbo anser fru Ström, men säger att om man kom till Strömbacka så satt alla fruarna på sina broar utmed "gata" och tittade på en. Fru Ström säger dock att hon inte brydde sig om vad de tyckte om henne. På Strömbacka var ~~det~~ det alltid "kavkel" om köfödorna: man tvistade om dessas gränser etc. Bruksfolket lejde arrendatorer för att plöja och så deras jordbitar. För en dags arbete tog herr Ström då ca 30 kr. Vid sådana tillfällen blev han alltid bjuden på mycket god mat; bruksfolket ville visa hur bra de hade det. En del av dem kunde vara högfärdiga och ville vara litet bättre än andra, men det var olika på folk. Herr Ström har trivts mycket bra med att vara arrendator för det var ett fritt arbete, man hade ingen över sig. 1921 arbetade han på jordbruket i Iggesund men trivdes inte alls. I motsats till de bruksanställda var han fri men hade ej så fast inkomst.

Inga kontakter
med Hedvigsfors.

Intervju med Arvid Rann född 1895 i Strömsö.

I hemmen var julen den största högtiden. Då äts lutfisk och gröt. Julklappar har man haft senare men ej i makarnas barndomshem. Vid jämna födelsedagar blev man uppvaktad och hade kalas, eljest var det inga festligheter. Ekonomiskt sett lönade det sig ganska bra att vara arrendator. En del kunde få avsevärda inkomster, så t.ex. en arrendator i Norrgåsa som odlade jordgubbar. 14 25 års ålder

Från barndomen minns fru Ström att det i varje socken fanns en sk sockenlapp. Denne kom körande med ren och akkja och skulle ha mat i gårdarna. Smedjan stod utvändigt. Tidigare då Rann var vällönad arbetade man från kl 4 om på söndag till kl 1 på lördag. På denna tid användes labbyt alltid men blev obehövt efter genomförandet av 8-timmars arbetsdag. Rann minns från ungdomstiden att man började i smedjan kl 4 på söndageftermiddagen och kl 9, då skiftet var slut kunde man gå ut och dansa iförd träkor och föreställning!